

Salvarea bunurilor culturale ale diecezei romano-catolice Satu Mare

Éva Puskás

În 2004 dieceza romano-catolică a sărbătorit 200 de ani de existență, însă creștinismul se datează cu mulți ani în urmă pe aceste meleaguri. În timpul regelui Sfântul Ștefan județul Satu Mare aparținea de Episcopia Transilvania, înființată în 1009, iar în Evul Mediu teritoriul era sub tutela Episcopiei de Eger și Transilvania. Dieceza Satu Mare a fost separată de Episcopia Eger în anul 1804.

În jurul anilor 1540 se răspândesc ideile reformei religioase și vor câștiga teren și în județul Satu Mare, dar Sinodul de Trident aduce reînvierea Bisericii catolice și prin politica împăratului Austriei, credința catolică va prinde din nou putere.

La începutul anilor 1600 în orașele Carei, Satu Mare, Baia Mare, Baia Sprie se stabilesc mai mulți iezuiți.

Alături de ei apar și călugări minoriți în Baia Mare în anul 1687, franciscani în Căpleni în anul 1719 și piariști în Carei. În secolul al 18-lea populația acestor meleaguri scade datorită invaziilor turcești și tătare, a războiului de independență condus de Rákóczi și epidemiei de ciumă. În urma acestor evenimente cu acordul curții imperiale, contele Károlyi Sándor aduce coloniști șvabi catolici.

În urma colonizării, numărul parohiilor și a enoriașilor crește, ceea ce va conduce la ideea separării unei noi dieceze. Mai multe acte au insistat asupra înființării noii episcopii încă din timpul Mariei Teresa și Iosif al II-lea, iar în 1804 împăratul Habsburg și rege apostolic Francisc al II-lea separă dieceza de Eger. Eger devine arhiepiscopie, iar orașele Satu Mare și Kosice devin reședințele noilor dieceze. Dieceza de Satu Mare în această perioadă cuprindea teritoriile celor 5 județe: Satu Mare, Maramureș, Ung, Ugocea, Bereg. La 9 august 1804 Papa Pius al VII-lea va consfinți fondarea prin Bula papală de recunoaștere.

Primul episcop sătmărean este baronul Fischer István, care în 1807, după moartea lui Fuchs Ferenc este numit arhiepiscop de Eger. În prezent dieceza este condusă de către PS Schönberger Jenő. Sfințirea sa a avut loc în Catedrala Romano Catolică Satu Mare la data de 21 iunie 2003.

În zilele noastre dieceza include județele Satu Mare și Maramureș, având 48 de parohii cu un număr aproximativ de 100.000 de enoriași (*foto 1*).

În continuare vă prezentăm activitățile desfășurate pentru salvarea și protejarea valorilor, bunurilor culturale din dieceza romano-catolică Satu Mare.

După schimbările politice din anul 1989, asemănător altor instituții religioase și Biserica romano catolică din

Satu Mare a deschis spre marele public și a organizat expoziții temporare cu prezentarea bunurilor cultural-artistice pe care le deține. Prin acestea a atras atenția asupra importanței acestor valori.

În vederea ocrotirii acestor bunuri pe care le deținem, trebuie să le cunoaștem, ca să le protejăm de degradare sau distrugere, să cunoaștem proprietățile, calitățile mediului lor. Pentru a cunoaște toate obiectele existente, începând cu anul 2005 am început inventarierea lor. Am vizitat toate bisericile, filialele, capelele, cimitirele din decanatele Satu Mare, Ugocea, Carei, Baia Mare, Sighetul Marmației. Astfel am reușit să cunoaștem toate obiectele păstrate, clădirile și mobilierul aferente, starea de sănătate a lor și modul de păstrare, protejare, măsurile de siguranță existente. Cunoașterea evidenței și a condițiilor de păstrare ale obiectelor este fundamentală în vederea protejării și conservării lor. Trecerea în evidență a obiectelor de cult s-a făcut tipizat, rezultând astfel o evidență clară a stării actuale a fiecărui obiect. Inventarierea ne-a ajutat să cunoaștem starea actuală ale obiectelor, să prevedem intervențiile necesare de urgență în ceea ce privește soarta obiectelor și microclimatul. Ne-am concentrat asupra câtorva probleme majore:

- condițiile mediului de păstrare
- umiditate, situații termice și luminozitate
- situația închizătorilor
- curățenia
- siguranța/securitatea.

S-au făcut fotografiile digitale la fiecare obiect, s-au trecut numerele de inventar, s-au întocmit fișe de obiect, care cuprind datele principale ale obiectului și starea lor de conservare.

Dacă a fost cazul, obiectele inventariate au fost trecute în lista de priorități a obiectelor cu probleme și am purtat discuții căutând soluții de urgență cu persoanele responsabile în cauză.

Obiectele restaurate pe parcurs au fost expuse în cadrul unor expoziții itinerante pe teritoriul diecezei, apropiindu-i astfel pe oameni de tezaurul sacral.

Obiectele inventariate sunt de o mare varietate și cuprind un număr mare de categorii. Pe lângă obiectele de mobilier ale bisericilor, găsim numeroase picturi, sculpturi din lemn, statui, vase liturgice, veșminte bisericesti folosite cu diferite ocazii/ceremonii, textile liturgice, piese care contribuie la trezirea iubirii Domnului și a evlaviei.

În cursul inventarierii am găsit multe cărți vechi și rare, care nu erau păstrate în condiții tocmai ideale. Acestea au fost adunate de pe întreg teritoriu al diecezei și la ora actuală se află adunate în trei biblioteci, și anume în localitățile Carei, Căpleni și Palatul Episcopal Satu Mare. Cărțile cu valoare muzeală, după selecție au fost desprăfuite, curățate, dezinfectate, după care s-au aranjat pe rafturi într-o sală amenajată ca bibliotecă (foto 2.).

Biblioteca de cărți vechi a Palatului Episcopal Satu Mare deține în jur de 4500 de cărți vechi și rare, datând din perioada secolelor 16–19, printre care întâlnim multe rarități. Aici se găsește, de exemplu, un exemplar al Bibliei de Vizsoly, tradusă de Karoli Gáspár, din 1590. O altă raritate este Biblia tradusă în anul 1626 de preotul catolic Káldi György. Această Biblie este tradusă pe baza Vulgatei din latină și a fost tipărită cu ajutorul și sprijinul arhiepiscopului Pázmány Péter, principele Bethlen Gábor și vistieria de la Viena. Această lucrare este de o importanță majoră, fiind prima traducere maghiară tipărită a Bibliei catolice.

O altă categorie de obiecte de pe lista cu priorități, este cea a textilelor liturgice și hainelor preoțești, care a rezultat un material bogat. Această categorie cuprinde piese de valoare atât din timpuri vechi, cât și din timpuri recente.

Formarea acestor veșminte liturgice este rezultatul unui proces îndelungat. La început se vorbește doar de *pallium* (manta) și *orarium* (patrafir), apoi se menționează *alba* (camașa albă) și *cingulum*, folosit ca și centură, curea peste albă, iar *manipulus*, accesoriu la încheietura mâneii. *Dalmatica* – hainele preoțești erau de același model și culoare cu cele ale prelatului liturgist. *Casula* (haina de ceremonie a prelatului), s-a format din veșmintele romanilor antici. La început era o mantie largă, fără mâneci, în formă de clopot ce de-a lungul anilor s-a transformat în forma unei vioare, reîntorcându-se azi iar la forma inițială.

Pe lângă aceste veșminte preoțești, colecția include mitre, pluviale, mănuși, pantofi, orare/potrofire, și alte piese folosite în cursul liturgiei (purificatoriu, palla, corporale). Inventarul textilelor liturgice provine majoritar din secolele 18–20 și include elementele unor veșminte preoțești și accesoriile acestora din brocat și mătase, confecționate și create în atelierele din Austria, Ungaria, caracterizându-se prin ornamente bogate cu broderii de mătase și fire metalice. Una dintre cele mai reprezentative și valoroase piese, este o casulă brodată cu fire metalice, confecționată din mantia de încoronare a împărătesei Maria Teresa (foto 3.).

Pe lângă materialul bogat cuprinzând textile și cărți, menționăm categoria obiectelor din lemn. Pe teritoriul diecezei se găsesc și multe obiecte valoroase din lemn: mobilier vechi, bănci, altare, amvoane, crucifixuri și statui policrome (foto 4–5). Unele sunt lucrate de meșteri populari, altele însă provin din atelierele renumite din Tirol, Viena și Buda.

Aici trebuie să amintim cele două altare de o rară frumusețe, aflate la Rătești și Vișeu de Sus, provenind din atelierul lui Ferdinand Stuffer (foto 6–7.).

Structura mobilierului în general este din lemn de brad, pe când ornamentele sunt sculptate din tei, care sunt aco-

perite cu un strat de grund peste care se aplică stratul de culoare, sau bolusul, care vine sub stratul de foiță metalică.

S-au constatat în mai multe cazuri urmele deteriorării biologice, dar din fericire nu în multe locuri s-au găsit urme de atac biologic activ. În urma deteriorării, a lipsurilor, urme de ardere, de-a lungul timpului s-a intervenit prin reparații neautorizate, vopsire, adăugare, reconstrucție. Unele sculpturi au fost revopsite de atâtea ori, încât nu se prea pot recunoaște, sau părțile componente vopsite s-au curățat până stratul de culoare, și aurirea s-au înlăturat complet.

Următoarea categorie de obiecte este cea a vaselor liturgice, caracterizându-se printr-o ornamentație bogată și diversificată. Vasul liturgic cu destinația cea mai importantă și de origine cea mai veche, este *potirul*. La romani a servit de vas de băut având trei părți componente: talpa, cupa propriu-zisă, și partea de legătură, *nodus*. În trecut acesta era făcut din piatră, os, lemn, sticlă, însă din Evul Mediu se folosește doar metalul, în cele mai multe cazuri aliaj de cupru, dar și argint și aur. În mod obligatoriu, partea interioară a cupei este aurită. Cel mai vechi obiect al acestei categorii este un vas liturgic de tip gotic, de origine presupusă de la sfârșitul secolului al 16-lea, un potir din aliaj de cupru care provine de la Baia Mare (foto 8.).

Majoritatea vaselor de cult provin din secolele 18–20. Materialul acestora este argint sau aliaj de cupru (în cele mai multe cazuri aliaj de cupru galben), sunt aurite și în majoritatea lor se prezintă cu deteriorări fizice. Se găsesc printre ele lucrări provenite din atelierele giuvaergiiilor Joseph Kern, Anders, János Bittner, Sebastian Hann. În cadrul acestei categorii *monstranța* este obiectul cel mai îndrăgit, împodobit și modificat în cea mai mare măsură de stilul baroc. Ceea ce ne-o demonstrează în modul cel mai elocvent este monstranța executată de maestrul originar din Levoca (Slovacia), János Szilassy, la comanda contesei Károlyi Anna și donată în cele din urmă călugărilor franciscani în 1756 (foto 9.).

Aceasta este una dintre cele mai frumoase obiecte executate de el, pe lângă monstranțele din Eger, Győr și Kosi-ce. Emailul pictat prezintă scene biblice și este împodobită cu flori din email colorat, figuri de îngeri și pietre prețioase. Această monstranță este una dintre cele mai frumoase și valoroase obiecte ale noastre. Majoritatea obiectelor din argint, aliaj de cupru aurit sau argintat sunt deteriorate în urma uzurii. O mare parte a deteriorărilor provin din curățările repetate, necorespunzătoare, sau a reparațiilor. Unele părți s-au sudat sau înlocuit, introducând astfel materiale străine, incompatibile cu părțile originale declanșând astfel un lanț de degradări electrochimice care în condițiile de microclimat necorespunzător și mai ales în condiții de UR (umiditate relativă) ridicată, pot cauza în timp o distrugere definitivă. Suprafețele fiind zgâriate, substanțele chimice pătrund în suprafețele cizelate (praf de curățat, pasta de dinți, etc), rezultând coroziunea obiectelor.

Pe lângă piesele din metal folosite la liturghii, trebuie amintite clopotele bisericilor, care mulțumită închi-zătorilor și plaselor montate la geamurile turnurilor bisericilor, în multe locuri se găsesc în stare excepțională,

însă în alte locuri din cauza efectului acid al guanoului, suprafața obiectelor s-a corodat (*foto 10.*).

În fiecare caz în parte am atras atenția realizării unui mediu corespunzător căutând rezolvarea problemelor ivite.

Paralel cu munca de inventariere, în anul 2006 s-a încheiat renovarea interioară a Palatului Episcopal Satu Mare, în urma căreia s-au mobilat și decorat sala festivă, sala de ședinte și conferințe, birourile, coridoarele și sala de mese, precum și apartamentul episcopal (*foto 11-12.*).

Cu această ocazie s-au ales peste 40 de picturi din cele inventariate pentru decorarea interiorului Palatului episcopal. În urma depozitării necorespunzătoare, a condițiilor vitrege de păstrare, acestea au suferit deteriorări grave. Suprafețele lor prezentau: rupturi, găuri, lacune, clivaje, zgârieturi, desprinderea stratului de culoare. Aceste opere de artă au supraviețuit și au fost salvate de la pieire/ distrugere totală, iar după restaurarea lor și-au ocupat locul cuvenit, recăpătându-și rolul de valori estetice devenind decoratiunea palatului.

Majoritatea lucrărilor folosite la decorarea/împodobirea palatului provin din colecția de tablouri inițiată de episcopul Iuliu Meszlényi în perioada 1887-1905 îmbogațită pe parcurs cu noi opera de artă, majoritatea provenind din atelierele de la Viena și Budapesta, datând din secolele 18-20. Aici se găsesc lucrări ale lui József Pesky, Mihály Kovács, Than Mór, Sándor Ziffer, Carl von Blaas, Franz Russ (*foto 13.*).

Cele prezentate mai sus sunt înfăptuirile realizate în vederea salvării și păstrării patrimoniului cultural religios

din cadrul diezei romano-catolice Satu Mare Procesul de reabilitare început atrage după sine din ce în ce mai multe lucrări necesare, care realizate în mod serios și corespunzător ar putea încetini, iar în unele cazuri chiar opri deteriorarea și distrugerea obiectelor.

Asemănarea dintre știința medicală și munca de restaurare se dovedește din nou reală, amintindu-ne de procesul natural de îmbătrânire, urmele căreia se observă atât pe om cât și pe un tablou vechi, sau orice piesă, obiect al patrimoniului cultural. Această idee este susținută de Gael de Guichan, potrivit căruia:” Muzeele sunt de fapt spitale uriașe, unde majoritatea pieselor tezaurului cultural sosec în pragul morții”. Ca să evităm distrugerea nu trebuie să pierdem din vedere că mecanismul deteriorării electrochimice este declanșat de factori necorespunzători fizico-chimice. De aceea este absolut necesar să avem grijă de obiectele noastre, să nu le expunem unor efecte de șoc, schimbări de mediu, efectelor deteiorante inutile și în primul rând nu trebuie să uităm că este mult mai simplă prevenirea decât reabilitarea.

Éva Puskás

Restaurator

Episcopia Romano Catolică Satu Mare

Satu Mare, str. 1 Decembrie 1918 nr. 2

Telefon: +40-261-714-955

E-mail: szatmar@catholic.ro

Traducere: Éva Puskás

TITLURILE FOTOGRAFIILOR

- Foto 1.* Harta diezei Satu Mare.
Foto 2. Biblioteca palatului episcopal
Foto 3. Casula confecționată din mantia de încoronare a împărătesei Maria Tereza.
Foto 4-5. Statuie policromă, secolul al 19-lea:Sfânta Ana cu Maria
Statuie policromă, secolul al 19-lea Sfântul Stefan
Foto 6-7. Altare executate în atelierul lui Ferdinand Stuffer
Foto 8. Potirul de la Baia Mare
Foto 9. Monstranța executată de Janos Szilassy
Foto 10. Clopot
Foto 11-12. Sala festivă și capela palatului episcopal
Foto 13. Carl von Blaas, Sfântul Petru